

OB DESETLETNICI OSVOBODITVE

PISMO EDVARDA KARDELJA IVU RIBARJU-LOLI Z DNE 12. AVGUSTA 1942¹Dragi Fisher!²

Danes sem končno dobil Tvoja pisma št. 2, 3 in 4. Polikomisar Žumberaško — pokupskega odreda mi je hkrati sporočil, da bo čakal na moj odgovor do 10. t. m. Ker pa sem pismo prejel šele danes, nisem mogel poslati pošte po njem. Pošiljam jo torej po redni poti, zaradi česar se bo verjetno precej zakasnila.

Jaz sem Ti medtem poslal še eno daljše pismo v odgovor na Tvoje z dne 7. julija; pisal sem tudi Stevi³ oziroma zagrebški organizaciji, ker od Tebe nisem dobil nobenega odgovora in sem se bal, da se Ti je kaj zgodilo. Zato sem bil danes veselo presenečen, ko sem dobil Tvoje pismo. Hkrati prejmi moje iskreno tovariško sožalje zaradi smrti Tvoje tovarišice. Lahko si mislim, kako Ti je pri duši. Vsak od nas mora nekaj žrtvovati v tej borbi. Zdi se mi, da bomo še mnogo izgubili, preden bo fašizem uničen.

Valdesu sem izročil pošto in Tvoje brzojavke bodo odšle še danes, kamor so naslovljene. Zveza je dobra; štirikrat dnevno. Lahko nam pošlješ veliko materiala. S hrvatskim glavnim štabom nimam zveze. Italijani so razbili Goranski odred in pri nas pripovedujejo, da se je mnogo partizanov vdalo Italijanom. Ta demoralizacija se je nato prenesla na naš teritorij in se je vdalo Italijanom 60 mož Kočevskega odreda, večidel z orožjem. Med Kolpo in železnico Sušak—Ogulin so zdaj zelo močne italijanske posadke, zaradi česar naše patrulje ne morejo dobiti zveze s Hrvati. Sedaj smo poslali na ta sektor močno patruljo in upam, da bomo zvezo kmalu vzpostavili. Tačas bom pošiljal vse, kar je važno za Hrvate, Tebi, oz. preko Dede⁴ Staremu⁵. Poslal sem mu že nekaj poročil, do sedaj pa še nisem dobil odgovora. Prišlo je samo vprašanje, ali si prišel v Zagreb, nakar smo odgovorili, da si tam zdrav in cel.

Pri nas je zdaj malo bolj mirno. Imam pa občutek, da je to tišina pred viharjem. Ne vemo še, zakaj. Italijani miso izvedli svoje ofenzive do konca. Prodrli so do Kočevja in Kolpe, nato pa poslali svoje čete proti Hrvatski, en del pa nazaj v Italijo. Sodimo, da so šli na Hrvatsko zaradi ofenzive Vrhovnega štaba. Italijanski vojaki pa govorijo, da gredo na turško fronto in da jih pospešeno pošiljajo na francosko mejo. Morda je to v zvezi s tako dolgo obljublano drugo fronto. Zdi se mi namreč, da je tokrat stvar bolj resna in da bosta Anglija in Amerika tam nekje v septembru morda vsaj poskusili napraviti kake ofenzivne akcije proti Nemcem in Italijanom.

V ostalem opazamo, da se italijanskih čet loteva utrujenost in demoralizacija. Pri nas italijanski vojaki sami pišejo po zidovih: »Noi siamo senza patria — evviva la Russia!« Že nekajkrat se je zgodilo, da so vojaki pobili svoje oficirje.

Rezultati italijanske ofenzive so za nas precej hudi. Ne toliko v pogledu naše žive sile, kakor v pogledu posledic za civilno prebivalstvo. Vso Notranjsko od Ljubljane do Kolpe so večji del požgali. Požigali so sistematično, od vasi do vasi. Moške, ki so ostali doma, so deloma pobili, deloma odvlekli v Italijo. V plodnih krajih so prebivalce vasi v celoti izselili v Italijo, polja pa uničili.

Ni skoraj vasi, v kateri ne bi ubili 20 do 40 ljudi. Lahko si predstavljaš, da je v takih pogojih politično delo izredno težko. Očitno je njihov namen popolnoma uničiti narod. Saj to navsezadnje ni nič posebnega, uničiti milijon ljudi v takemle času. Preti nam torej nevarnost, kakršne ni bilo niti v Srbiji niti na Hrvatskem: da bomo ostali jutri na neobljudenih pogoriščih in da bomo po vojni morali po vsej Evropi iskati Slovence, da se vrnejo domov. Zanimivo pa je, da pri ljudstvu ni videti kaj dosti

panike. Celo tam, kjer so največ pretrpeli, se odnos preostalih prebivalcev do partizanov ni poslabšal. Nekateri se bojijo in skoraj na kolenih prosijo partizane, naj ne hodijo v njihove vasi, da jim bodo rajši sami prinašali hrano v gozd, drugi pa pravijo: »Kar noter, bratje! Pa naj ubijejo še mene in vse požgejo! Ne vdamo se jim!«

Partizane smo v veliki večini uspeli zadržati na terenu. Res je, da se jih je okrog 200 vdalo Italijanom, večji del celo z orožjem, in da se jih je nekaj razkropilo po vaseh in gozdovih ali pa so zakopali orožje. Vendar pa so ostale cele čete in bataljoni, ki smo jih hitro zbrali in povezali. Na teren sta odšla tudi dva člana

Tov. Edvard Kardelj

Glavnega štaba, tako da se reorganizacija zdaj z uspehom izvaja. Pereče je vprašanje prehrane, upamo pa, da ga bomo nekako rešili. Naši so že na dveh mestih napravili ofenzivo in dosegli nekaj uspehov. Smolo smo imeli s četo, ki smo jo hoteli poslati na Primorsko.⁶ Ni se mogla prebiti in so jo pri tem precej razbili. Zdi se, da je padel tudi komandant bataljona,⁷ ki jo je spremljal. No, osnovno živo silo smo ohranili in vojska, ki nam je ostala, je mnogo boljša po moralnih in vojaških sposobnostih in čvrstejša. Nekaj časa bomo partizani kakor na začetku, medtem pa se bo položaj menda tukaj popravil.

V vaseh, ki so jih osvojili, poskušajo Italijani tudi pri nas postaviti belogardistično oblast (mešanico mihailovičevcev in reakcionarnih klerikalcev). Dali so jim celo orožje.⁸ Po naših podatkih pa niso imeli pri tem nikjer kaj prida uspehov, zato so tudi začeli s takim klanjem, kakršnih je malo v zgodovini. Trdnost OF je res nemajmna. Značilno je, da je n. pr. Ljubljana v mesecu juliju kljub popolni blokadi, kljub ofenzivi in kljub temu, da so odpeljali v konfinacijo že 6000 njenih prebivalcev, spet zbrala okrog 350.000 lir prostovoljnih prispevkov za OF. Vendar pa je res, da dela bela garda s polno paro in postaja čedalje bolj nevarna.

Na drugih sektorjih, kjer nam je še ostalo osvobojeno ozemlje (Italijani so ga zasedli šele 1/3), smo se bolje pripravili za ofenzivo. Zavedamo se, da tudi tu ne bomo mogli vzdržati okupatorjevega navala, če bo tako močan kakor na Notranjskem. Zato smo na tem sektorju osredotočili del čet z namenom, da bomo med ofenzivo lahko z

njimi manevrirali, nato pa jih umaknili v skladu z našim načrtom, drugi del pa bo moral v vsakem primeru ostati na terenu. Ti veš, kakšna je Slovenija. Če Italijani navalijo z velikimi silami, se na Dolenjskem ne bodo mogle obdržati velike edinice. Znano Ti je, da so pri nas povsod ceste in vas pri vasi. Po naših računih Italijani prej kakor v enem mesecu ne bodo mogli organizirati tako obsežne akcije proti nam. Medtem pa jih bomo dobro bili. Naša I. udarna partizanska brigada (bivša proletarska),⁹ je dokončno formirana. Šteje sicer le 500 mož, toda za naše razmere je to dovolj. Saj pri nas ne moremo imeti velikih enot. Upam, da nam bodo bližnji dnevi prinesli prve rezultate.

Italijani so v ofenzivi precej izgubili. Krimski odred se je kar dobro držal, zlasti njegov drugi bataljon. Italijanske izgube nam točno še niso znane. Samo pri Sodražici in samo v enem dnevu so imeli okrog 350 mrtvih.¹⁰ Sodimo, da so imeli Italijani vsega nad 1.000 mrtvih. Orožja žal nismo dobili, razen nekaj avtomatskih in navadnih pušk. Če upoštevamo, da smo ga mi zgubili mnogo več, moramo reči, da smo v materialnem pogledu dobili v tej borbi precejšnje batine. Upam, da bomo to kmalu popravili.

Proti sektaštvu, o katerem si nam pisal, smo šli tu v odločno borbo. Zamenjali smo celo vrsto komandantov in politkomisarjev in izdali posebno številko »Dela«, ki je vsa posvečena boju proti sektaštvu. Tudi mi smo opazili, da se je sektaštvo pojavilo naenkrat s tako silo, da je začelo ogrožati vso našo partijsko linijo. In to v vseh tistih vprašanjih, o katerih nam pišeš v zvezi s položajem v drugih pokrajinah Jugoslavije. Dogodilo se je n. pr., da so naši »vojvode«, kakor smo mi krstili nekatere naše komandante in politkomisarje... povzročili celo krizo v OF. Krizo smo premagali, hkrati pa začeli krepko udarjati po nosilcih sektaštva. Tudi mi smo morali izdati nekaj administrativnih ukrepov proti tem sektašem. Začeli smo reorganizirati sodni aparat, prepovedali smo štabom, da bi streljali ljudi, organizirali smo izredno sodno komisijo, ki ima edina pravico soditi civilne osebe na smrt, po odredih pa smo postavili odredna sodišča, ki imajo edina pravico soditi partizane na smrt zaradi njihovih prekrškov. Proglasili smo, da bo ustreljen vsakdo, ki bo na svojo roko streljal. Malce sem se bal, da morda ne kažemo preveč liberalizma v tem pobijanju samovoljnosti naših »vojvod«. Tvoje pismo pa me je prepričalo, da smo na pravi poti, še bolj pa seveda zadnje Dedovo sporočilo. Mislim, da smo nevarnost sektaštva premagali. Sedaj je povsod srdita partijska kampanja. Z zavezniki smo odnose utrdili. Kajpada moramo biti budni in takoj udariti, čim bi se kaj podobnega še pojavilo. Nevarnost je velika, kajti sedaj imamo celo na vodilnih mestih zelo mlade partijce, ki so prišli v Partijo iz OF. Ravno za te kadre je karakteristično, da ne razumejo popolnoma važnosti OF in so najbolj nagnjeni k sektaštvu. Naši vodilni ljudje so tu pogrešili, kar se nam zdaj na vsakem koraku maščuje. Spričo ogromnega množičnega dela so pozabili vzgajati nove partijske kadre v duhu marksizma in leninizma, posebno pa v duhu prave partijnosti. Tako smo zdaj, sredi oborožene borbe, prisiljeni prirejati tečaje za naše aktiviste in te dni bomo odprli celo partijsko šolo. Vse to nam jemlje veliko sil, toda za uspeh naše borbe je neogibno potrebno, da v čim krajšem času prekujemo naš novi partijski aktiv, da se bo otrese sektaštva in ultralevičarstva, ki se tukaj pojavlja kot prava otroška bolezen novih komunistov.

Že zadnjič sem Ti pisal, da se težišče borbe prenaša na nemški del Slovenije. Mislim, da bi utegnili imeti vsako zavlačevanje tega usodne posledice. Tu smo tako daleč, da smo zlasti po zadnji italijanski ofenzivi popolnoma odrezani od teh pokrajin. Tam pa se zdaj bijejo veliki boji, ki se širijo vse dalje in dalje. Skoraj vsa Slovenija je v ognju. Naši so na Gorenjskem in Štajerskem zaplenili precej orožja in pokazali množicam, da je Nemce mogoče tolči. Moramo iti tja, sicer ne bomo mogli usmerjati razvoja dogodkov v Sloveniji. To mislim izvesti čimprej.¹¹ Vprašal sem Starega, ali se strinja, da grem s CK KP Slovenije tudi jaz. Kot veš, sem bil vedno nekoliko lokal-patriot. Tokrat pa mislim, da bi bilo dejansko hudo napačno, če bi šel iz Slovenije. V tem primeru bi šel z menoj tudi Valdes, a za Starega imamo tukaj pripravljen aparat na taki valovni dolžini, da bomo lahko z njim v vsakodnevni zvezi. Prav tako tudi s Hrvati.

Trenutno je zdaj po italijanski ofenzivi pri nas precej mirno. Zelo dobro bi bilo, če bi prišel za nekaj dni k nam. V Žumberaškem odredu Te bo prevzela naša

patrulja in Te hitro privedla sem. Uredi potem tako, da se boš lahko tudi vrnil, če bo potrebno. Če je mogoče, prinesi s seboj kar največ raznih dokumentov, ki jih bo naša tehnika razmnožila. To so lahko tudi komplicirani dokumenti, vse, kar je sploh potrebno za gibanje po Hrvaški. Brez pretiravanja lahko rečem, da takšne tehnike, kakršno ima naša Partija v Sloveniji, ni imela še nobena ilegalna Partija. V naši tehniki lahko ponarediš vse — od denarja do dokumentov. Če torej karkoli potrebuješ, pošlji semkaj predloge. Tvojega starega bi tukaj prav radi sprejeli.¹² Naj pride takoj. Vsekakor bomo uredili pot do hrvatskega Glavnega štaba. V nekaj dneh bi lahko bil tu, kar bi bilo zelo koristno zanje in za nas. Ves Izvršni odbor OF je namreč z nami pri partizanih. Vzpostavili smo celo neko vrsto vlade, pa bi bilo zelo dobro, da se s Tvojim starim porazgovorimo o splošnih političnih vprašanjih Jugoslavije. Kar se tiče H., premisli, kaj se ti zdi bolje. Teror je pri nas strašen, Ljubljana hermetično zaprta (razen za nas, ki nam še vedno uspe, da pridemo ven ali noter). V nekaj tednih se nam obeta nova ofenziva — H. torej ne kaže drugega, kakor da ostane pri nas, če se ji hoče partizanskega življenja. Torej, kakor vi sami odločite. Sicer pa — gozdovi, planine in lepo vreme. Premagaš vsako bolezen, pa tudi za živce ne more biti nič boljšega od tega zelenja. Pričakujem vas torej v kratkem.

Vsi tovariši Te lepo pozdravljajo in želijo, da bi Te kmalu videli.

Če si v zvezi s Starim, prosim, pošlji to pismo tudi njemu.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

S tovariškim pozdravom

Bevc-Krištof¹³

P. S.¹⁴

V Žumberačkem odredu Te čaka naš tovariš, ki ima posebno nalogo, da vzpostavi zvezo s Teboj. Privedel te bo direktno k nam. Pridi gotovo!

Ravnokar sem dobil poročilo z Gorenjskega. Nemci izvajajo strašen teror, toda naši jih dobro bijejo.

Oprosti mi slab jezik. Tipkajo mi dekleta, ki ne znajo srbskega oz. hrvatškega jezika.

OPOMBE

1. Srbohrvaški izvirnik v arhivu Zgodovinskega oddelka CK ZK Jugoslavije (16—559). (Iz knjige, ki je sedaj v tisku: Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, del VI., knjiga 3, *Borbe v Sloveniji 1942* (junij-avgust), Priprava za tisk Vojnogodovinski inštitut JLA in Zgodovinski arhiv CK ZK Slovenije, izdala Državna založba Slovenije.) — 2. Ivo Ribar-Lola. — 3. Ivan Krejačić. — 4. Kominterni. — 5. Tito. — 6. Glavni štab je sklenil okrepiti osvobodilno borbo v Slovenskem Primorju s silami iz Ljubljanske pokrajine in je v ta namen formiral poseben odred pod poveljstvom Stanka Kovača-Smelega. Odred je sredi julija prekoračil bivšo italijansko-jugoslovansko mejo in padel takoj v številne zasede italijanskega XXXIII. armadnega korpusa. Kljub temu se je prebijal dalje, dokler ga niso Italijani pri Ostrožnem vrhu obkolili in ga razbili. Pri tem je pri vasi Jurešče 1. avgusta 1942 padel Stanko Kovač-Smeli. — 7. Stanko Kovač-Smeli. — 8. Mišljene so belogardistične vaške straže. — 9. Gre za brigado »Toneta Tomšiča«, ki se je iz »proletarske preimenovala v »udarno«. Tov. Kardelj pravi o tem: »Poleti 1942 je prišla iz Moskve (Kominterni) v Slovenijo (preko Zagreba) depeša, v kateri so kritizirali naziv »proletarska brigada« in zahtevali, da ga ne uporabljamo. Takrat smo lahko dobili zvezo z Vrhovnim štabom (Tito) samo preko Moskve. Ker nam Vrhovni štab ni o tem nič sporočil, smo sklepali, da soglašajo s Kominterni. Zato smo preimenovali slovensko proletarsko brigado, ki smo jo osnovali prav tiste dni, v i. udarno partizansko brigado. Šele konec 1942 smo zvedeli, da je tov. Tito odbil zahtevo Kominterni«. — 10. Število padlih je nekoliko pretirano. — 11. CK KPS in Glavni štab Slovenije sta od julija 1942 skušala okrepiti vstajo v nemški okupacijski coni Slovenije. Zastoj akcije v tem predelu se jima je zdel nevaren. Zato so poslali na pomoč II. grupo odredov ter razmišljali tudi o tem, da bi se vodstvo preselilo na Gorenjsko ali na sektor Moravč. Za to je govorila tudi italijanska ofenziva, ki je v takratnih razmerah močno oteževala vodstvo operacij iz Roga, ki je bil preoddaljen. Tov. Tito je to zamislil, ki mu jo je sporočil tov. Kardelj, v načelu odobril. Ker pa II. grupa odredov ni dosegla pričakovanih uspehov, niso odšli na nemško področje, pač pa v Dolomite. Obenem so sklenili, da bo Kidrič pregledal nemško cono, kar je storil novembra 1942. Pokazalo se je, da je bila odločitev CK in Gl. štaba pravilna, kajti iz Dolomitov so mnogo lažje vodili vstajo v nemški coni in v Primorju, in se je aktivnost v teh krajih močno okrepila. (Po izjavi E. Kardelja). — 12. Sredi 1. 1942 bi moral priti na slovensko osvobodeno ozemlje dr. Ivan Ribar. Prihod je preprečila italijanska ofenziva v Sloveniji. — 13. Edvard Kardelj. — 14. Nadaljnje besedilo je pripisano s črnilom.